

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ

вул. Інститутська, 9, м. Київ, 01601, Україна
телефон: 0-800-505-240
факс +380 (44) 230-20-33, 253-77-50
e-mail: nbu@bank.gov.ua Код ЄДРПОУ 00032106

NATIONAL BANK OF UKRAINE

9, Instytutska St., Kyiv, 01601, Ukraine
phone: 0-800-505-240
fax +380 (44) 230-20-33, 253-77-50,
e-mail: nbu@bank.gov.ua

Банкам України
Асоціації “Незалежна асоціація
банків України”
Асоціації українських банків

Про ризики проведення фінансових операцій з ОВДП

Національний банк України (далі - Національний банк), керуючись пунктом 2 частини другої статті 14 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення” (далі - Закон про запобігання) та статтею 66 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, вважає за необхідне звернути увагу на таке.

Національним банком під час здійснення нагляду за банками у сфері фінансового моніторингу виявлено ряд фінансових операцій з цінними паперами, зокрема облігаціями внутрішньої державної позики (далі – ОВДП), що проводились юридичними та фізичними особами, клієнтами банків, характер яких може свідчити про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (далі – легалізація доходів/фінансування тероризму). Особливістю проведення подібних операцій є купівля за більш високою ціною та продаж за більш низькою ціною (тобто зі збитком) ОВДП з таким же ISIN кодом юридичними особами протягом короткого проміжку часу, в тому числі, одного робочого дня, що повторюється неодноразово (циклічно).

Один із прикладів проведення клієнтами наведених фінансових операцій виглядає так:

Брокер, діючи від свого імені за рахунок і за замовленням юридичної особи – нерезидента, придбає у банка пакет ОВДП за ринковою ціною. В подальшому, цей брокер продає, а інший брокер придбає зазначений пакет ОВДП, діючи за рахунок і за замовленням фізичної особи, за ціною, що є нижчою від ціни придбання, але при цьому може бути в межах ринкових цін.

ДОКУМЕНТ СЕД НБУ АСКОД

Підписувач Рожкова Катерина Вікторівна
Сертифікат 3122842E6867E654040000001E03000098060000
Дійсний до: 19.06.2020 15:29:36

Національний банк України

25-0006/12002 від 01.03.2019

Надалі, цей же пакет ОВДП викупує перший брокер, який діє від свого імені, за рахунок і за замовленням юридичної особи – резидента, за ринковою ціною та знову перепродає на користь фізичної особи, за ціною, нижчою від ціни придбання, але при цьому в межах ринкових цін. Ця фізична особа здійснює подальший продаж зазначеного пакету ОВДП банку за ціною, що є вищою за ціну придбання, але при цьому може бути в межах ринкових цін.

За результатами проведення зазначених вище операцій купівлі-продажу пакету ОВДП фізична особа отримує інвестиційний прибуток у розмірі декілька мільйонів гривень, а юридичні особи - інвестиційний збиток у такому ж розмірі.

Таким чином, виявлені фінансові операції з купівлі-продажу ОВДП, в тому числі ті, що наведені як приклад, характеризуються такими ознаками:

- регулярне/циклічне придбання фізичними особами ОВДП та подальший продаж ОВДП в день їх купівлі або протягом найближчих днів за ціною, яка є вищою за ціну придбання, але при цьому може бути в межах ринкових цін;

- відсутність операцій за поточним рахунком фізичної особи з переказу коштів брокеру, спрямованих на купівлю ОВДП, у сумах, що відповідають вартості ОВДП.

Схема проведення наведених фінансових операцій за рахунками фізичних осіб включає такі етапи:

- 1) перерахування з рахунку фізичної особи коштів (переважно у незначних сумах) на рахунок суб'єкта господарювання, що здійснює брокерську діяльність, для розрахунків за правочинами на фондовій біржі згідно з договором на брокерське обслуговування;

- 2) зарахування на рахунок фізичної особи через незначний проміжок часу коштів, перерахованих юридичною особою, яка здійснює брокерську діяльність, як результат торгів згідно з договором на брокерське обслуговування. При цьому сума коштів, що зараховується на рахунок фізичної особи, в десятки разів більша, ніж сума коштів, що перераховувалась фізичними особами для розрахунків за правочинами на фондовій біржі.

Слід зазначити, що така схема отримання інвестиційного прибутку використовується, в тому числі, національними публічними діячами, близькими та пов'язаними з ними особами з метою штучного формування доходу та подальшого відображення легальності отриманих доходів під час їх декларування.

Подібні схеми відображені в Типологіях легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, у 2015 році, що затверджені наказом Державної служби фінансового моніторингу України від 25.12.2015 № 166.

Ураховуючи зазначене, є підстави вважати, що описані схеми фінансових операцій з купівлі-продажу ОВДП проводяться з метою легалізації доходів/фінансування тероризму.

Звертаємо увагу, що проведення банком наведених вище фінансових операцій клієнтів з купівлі-продажу ОВДП або надходження на їх рахунки коштів за результатами торгів, без здійснення банком достатніх заходів, зокрема, з вивчення клієнтів, якісного аналізу їх фінансових операцій, належного контролю та управління ризиками може призвести до виникнення ознак здійснення ризикової діяльності, що визначені в Положенні про застосування Національним банком України заходів впливу та здійснення банком ризикової діяльності в сфері фінансового моніторингу¹. І, як наслідок, застосування до банку відповідних заходів впливу згідно із законодавством України.

Тому банкам, у разі наявності в операціях клієнтів вище зазначених ознак, необхідно ретельніше вивчати своїх клієнтів (юридичних і фізичних осіб), аналізувати умови договорів купівлі-продажу ОВДП (заявок на купівлю цінних паперів), з'ясовувати джерела походження коштів клієнтів, які придбавають ОВДП, з використанням ризик-орієнтованих підходів, всебічно аналізувати фінансові операції з купівлі-продажу ОВДП з метою з'ясування, зокрема:

- 1) наявності економічної доцільності (сенсу) за відповідними фінансовими операціями;
- 2) строку зберігання ОВДП у портфелі цінних паперів клієнта (зокрема, незначний проміжок часу тримання цінного паперу в портфелі цінних паперів клієнта);
- 2) відповідності ціни ОВДП їх справедливій вартості;
- 3) циклічності фінансових операцій;
- 4) фактів отримання фізичними особами регулярних прибутків, а суб'єктами господарювання – регулярних збитків, що виникли в результаті купівлі-продажу ОВДП;
- 5) суттєвої розбіжності між розміром коштів, витрачених на інвестування в ОВДП, та отриманим прибутком (збитком);
- б) можливої пов'язаності між учасниками фінансових операцій з купівлі-продажу ОВДП.

Також доцільно більше уваги приділяти вивченню клієнтів – суб'єктів господарювання, які проводять брокерську діяльність. При цьому, наведені заходи слід вживати як банкам, які обслуговують клієнтів – покупців/продавців ОВДП, так і банкам, які обслуговують рахунки брокерів.

У доповнення до зазначеного також звертаємо увагу на необхідність здійснення аналізу звітів за укладеними договорами, строковими операціями та іншими операціями, здійсненими торговцями на виконання договорів комісії, договорів доручення, разових замовлень клієнтів до договорів на брокерське обслуговування, та звітів щодо діяльності з управління цінними паперами, що надаються торговцями відповідно до Правил (умов) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності,

¹ затверженому постановою Правління Національного банку України від 17.08.2012 N 346

андеррайтингу, управління цінними паперами, затверджених рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.12.2006 № 1449.

Окрім цього, рекомендуємо банкам щодо клієнтів юридичних осіб – учасників фінансових операцій з купівлі-продажу ОВДП, проводити перевірку на предмет їх відповідності критеріям, що характерні для клієнтів, фінансові операції яких містять ознаки фіктивності, та які наведені Національним банком України в листі від 26.05.2017 № 25-0008/37888.

Звертаємо увагу, що викладені в цьому листі фінансові операції можуть проводитися клієнтами банків не тільки з купівлі-продажу ОВДП, а й інших видів цінних паперів.

У випадках, якщо банк в процесі вивчення клієнта з'ясував, що цей клієнт отримує основний дохід за рахунок здійснення правочинів з цінними паперами, в тому числі ОВДП, рекомендуємо банкам ретельно проаналізувати документи/інформацію щодо діяльності та фінансових операцій такого клієнта, з метою підтвердження або спростування того, що цей клієнт є учасником подібних схемних фінансових операцій та, у разі підтвердження цього, забезпечити вжиття заходів, передбачених статтею 10 Закону про запобігання.

Слід також зазначити, що в описаних схемах фінансових операцій з купівлі-продажу ОВДП беруть участь професійні учасники фондового ринку, які неналежно виконують обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу. У зв'язку з тим, що Національний банк України не здійснює за цими суб'єктами нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, Національний банк України інформуватиме Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку про виявлені схеми фінансових операцій з купівлі-продажу цінних паперів з метою вжиття відповідних заходів під час здійснення нагляду.

Просимо врахувати зазначені рекомендації в практичній діяльності для забезпечення належного рівня управління ризиками відповідно до вимог статті 11 Закону про запобігання.

Додаток: схематичне зображення фінансових операцій з купівлі-продажу ОВДП – на 2 арк.

Перший заступник Голови
Національного банку України

Катерина РОЖКОВА